

ԱՐՏԱՍԱՅՄԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՅԵԱՒ, ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԵՒ ԺԱՄԱՆԱ-
ԿԱԿԻՑ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՔ 1):

«Ամերիկանալու» նպատուղ հանգամանքները: Ամերիկացիների առանձ-
նալատութիւնները: Ամերիկական նախաձեռնող ոգին: Դասակարգերի
բացակայութիւնը: Ամերիկացու անկախութիւնը: Ամերիկացու սէովը:
Ամերիկացու վաղահասութիւնը: Ամերիկացու կարծիքը Նւրոպալի և Նւ-
րոպացու մասին: Ամերիկական մեծամտութեան առիթով:

II

Ընթերցողը արդէն ճանաչում է թէ ինչ տարրերից են կազմած
ամերիկական դաղթականները:

Արդ՝ ինչ պատճառների շնորհիւ են դրանք կերպարանաւորուում և
դառնում զուտ «եանկիներ», ամերիկացիներ:

Առաջին պատճառը պէտք է համարել ընութեան ազդեցութիւնը,
ամերիկական կլիմայի ներգործութիւնը, կլիմայի՝ որին լատով է էլեքտրա-
կանութեան առատութիւնը, օդի չորութիւնը, Նւ ալս աննշմարելի ներգոր-
ծութեան հետեանքը երևում է մի քանի սերունդներից լատու, երբ մար-
դուս մարմինը աւելի նրբանում է, զանգը աւելի երկարանում, ձեռները
բարակում, ջղալին դրութիւնը ձգւում, դիւրագգացութիւնը գրգռւում և
կենսականութիւնը սաստկանում:

Իսկ աւելի նշանաւոր և աւելի զօրեղ պատճառը է մարդկային միջավայրը
չնայած ալն հանգամանքին, որ ամերիկական առանձնալատութիւնները
չեն կազմում դեռ մի ցեղի ուրուցնութիւնը ²⁾ և սորա ապացուցը ալն է՝ որ
դաղթականը աւելի արագ դառնում է ամերիկացի քան թէ մի Ֆրան-
սիացի—անգլիացի դառնար (չէ որ ալս երկու ցեղերի առանձնալատ-
կութիւնները աւելի բարդ են): Ինչպէս որ գաւառացին դառնում է քա-

¹⁾ Տես «Մուր» 1893 թ., № 5:

²⁾ =originalité, оригинальность.

դաքացի—գրեթէ նոյն կերպով և գաղթականը դառնում է ամերիկացի։ Այս նոր միջնորդութիւն մէջ նա ժամանակ չունի զբաղւելու իւր դրացու շարժումներով, հաշի առնելու հասարակաց կարծիքը, Նրջապատւած լինելով աւելի բազմազան հասարակութեամբ և գործելու աւելի լայն ասպարէզ ունենալով՝ բնական է որ նա աւելի շատ գաղափարներ է փոխ առնում և ենթարկւում շրջապատող միջնորդութիւնները աւելի զօրեղ և աւելի ներգործական հորձանքին։ Նրա մի քանի լատկութիւնները աւելի են որոշւում, աւելի սրւում և նա քշւում է տանւում ընդհանուրի հոսանքով։ Այս միջավայրի մէջ ընկնողը սկսում է մտածել աւելի շատ և աւելի արագ, մարդուս դէմքը դառնում է աւելի արտապատիւ և աւելի շատ ձգտող դէպի կեանքը։

Ամերիկայում կարծես կտրւում են այն արմատները, որոնցով դադարեցնում կապւած է եղել իր բնիկ երկրի հողի հետ։ Մտաբերեցէք եւրոպական տիպերը և նախեցէք ալտոնդ, Ամերիկայում, տասն երկու տարեկան երեխայի վրայ, որը շահեցնում է իւր դրամը, որը լրագիր է հիմնում, նախեցէք Պիտսբուրգի, Ֆիլադելֆիայի այն բանւորին, որը չօժարւում է օրական 3 դոլլար ստանալ մի մեքենայի հսկելու համար «մինչև իւր» Հանրապետութեան Նախագահ դառնալը»։ Նախեցէք այն ամերիկացուն, որը չափաւոր կառուցող է՝ լինելով մի ռանչմանի մօտ, կամ ծառայ մի ֆերմերի մօտ՝ ոչ թէ բնական միւս է գործածում, այլ կտրտած, պաղցրած՝ ուղղակի Զիկադուից եկածը, և որը մի ալնպիսի տան մէջ է կենում, որի մասերը նա ստացել է երկաթուղով։ Վաղը դուք ալը ամերիկացուն մեքենավար դառած կը տեսնէք, կամ մի նորաստեղծ քաղաքի քաղաքացի, որը պատրաստ կը լինի ձեզ ծախել իւր իրաւունքի տակ եղած հողը և չել մի ալ տեղ իւր փոխադրող տան հետ միասին։

Եւ ամեն բանում ամերիկացին աւելի անկախ է քան եւրոպացին կապւած չը լինելով ոչ հողի հետ, ոչ էլ հասարակական կաստաների։

Նոյն իսկ իւր արտաքինում ամերիկացին չի պահպանում եւրոպացու խստութիւնը—լինի դա իրան պահելու ձեւը, հագնւելը, ճաշելը։ Նոյն անկախութիւնը նկատւում է և բարոյականի մէջ, ամերիկացին նոյնքան հեշտութեամբ դնահատում է և անդիւսցու հանճարը, և ֆրանսիացունը, և գերմանացունը՝ զուրկ լինելով այս երեքի նեղ հպեցողութիւնից։

Մինչդեռ եւրոպացին ծնւելով տեսնում է արդէն պատրաստ շրջանակներ, որոնց մէջ մտնելով՝ նա մնում է ամբողջ իւր կեանքի ընթացքում—եթէ նա աղքատ է՝ աղքատ, եթէ հարուստ է՝ հարուստ, լամենայն դէպս՝ քսան տարեկան հասակում նա ընտրում է իրա համար մի կարիւր, որի մէջ և կնքում է իւր կեանքը՝ մնալով անփոփոխ՝ արեւստատր կամ վաճառական, պրոֆեսոր կամ բժիշկ, պաշտօնեալ կամ ղեկավարական... Իսկ ամերիկացին վարւում է իւր Նախնիքների նման (որոնք գաղ-

թելով Ամերիկա՝ հետները բերած ունեւին լոկ իրանց բազումները) և դրամադուլիս կազմելու նպատակով, բոլորովին նման «սետտլեր»¹⁾, պատրաստ է ամենաւն աշխատանքի՝ կառուցանելու իւր տնակը, կարելու իւր հագուստը, կացնով կտրելու անտառի ծառերը և բահի հարածներով գործելու ոսկու հանքերում: Թող չաղթող հանդիսանալ նրա կամքը՝ նրան ինչ փութ թէ արդեօք առաջին ձեռնարկութիւնը լինելու է լրագրական, թէ մանրալսձառականական: Ամերիկացին ընտրում է ամենաօգտակարը, ամենալարմարը, ժամանակակիցը: Նրեկ ձեռնտու էր մի կտոր հող ցանկը, ալսօր աւելի ձեռնտու է մի բան հիմնելը մի նորատեսղծ տասը տուն ունեցող քաղաքի մէջ, վաղը աւելի օգտաւէտ կը լինի մի լրագրի հիմնելը, կամ մի շոգեշարժ արօրի հաստատելը: Ամենադժուարն ամերիկացու համար է՝ լինել աշխարհաց, արթուն, չըթթւել միշտ միեւնոյն գործի մէջ, գտնել և իրադրծել ալն մտքերը, դադարաւորները, որոնք համապատասխանում են միշտ փոփոխող և առաջադիմող ալս Նոր աշխարհի կեանքին: Ամերիկացին գին չի դնում երկարամեակ կրթական զարգացման. նրա խմացականութիւնը և աշխոյժը չաղթում են ամեն բանին: Նրա է ամերիկացիք ճանաչւած են գործնական, բայց նրանք ևս գործադրող, իրագործող են հէնց առաջին ալն մտքի, որը խելքի մօտ է լինում, — մի լատկութիւն՝ որ զուցէ աւելի գնահատելի է, քան միմիայն գործնական լինելը: Նրբ սլացող մի վագոնից մի անկարդութեան պատճառով լրագրի ցրտող երեխալ էդիտօնը դուրս չպրտւեց — հէնց խելոյն նրա մտքովն անցաւ մի սեփական լրագրի հրատարակելը և նա իրագործեց իւր ալջ միտքը՝ անպապաղ լանձն առնելով իւր վրա թէ խմբագրութիւնը, թէ հրատարակութիւնը, թէ դրաշարութիւնը, թէ ցրելը, թէ ծախելը մի փոքրիկ օրաթերթի Յալտնի է, որը շատ շուտով խմբագրի էդիտօնը դատի է ենթարկւում մի կնոջ կողմից, որի ընտանեկան կեանքը խալտառակօրէն (իւր լրագրը շատ թւով ցրւելու նպատակով) նկարագրել էր իւր թերթի մէջ: Անվհատ էդիտօնը ինքն իրան չի կորցնում. հէնց ալջ միջոցին նա մի հեռագրական դիւտ է անում և ալնուհետ ինքն իրան տալիս է ելեքտրականութեանը: Նա ալսօր նա հուշակել է՝ գիտեր անելը... արհեստ դարձրած լինելով, մի հուշակ, որին չի կարող հասնել իւր ամբողջ համալսարանական և ալլազան կըրթութեամբ եւրոպացի և ոչ մի գիտնական:

Մի ուրիշ օրինակ. Բալդուին՝ը, որը սկզբում ոսկերիչ էր, բայց որը միեւնոյն ժամանակ ունէր մի քանի վաճառականական մտքեր, ապա մի քանի արհեստաւորական մտքեր, — ալսօրաւ օլս դառել է, շոգեկառքեր չինող մի խոշոր գործարանատէր մեքենագիտութեան մասին երբէք մտա-

1) =cowboy, կազմւած՝ cow=կով և boy=տղալ.

2) Settler—գաղթական.

ծած չլինելով։ Միննոյն բանը ապացուցանում են և այս անունները։ Carneggie, Burnhame, Parry, Williams, Westinghouse և այլն։ Իսկ այն հանգամանքը թէ ինչու բոլոր ամերիկացիք, առանց բացառութեան մի մի օրինակներ չեն—բացառւում է անձնական արժանաւորութեամբ, ըմբռնողութեան չափութիւններով, աչքաբացութեան աստիճանով, խմբաբազմութեամբ, լարմարելու ձիրքով և այլն։ Մի խօսքով ամերիկացին իւր չափողութիւնը իւր անձի մէջ է գտնում և իրան կապած չի համարում ոչ անունի հետ, ոչ ծագումի և ոչ ժառանգական արհեստի։ Մինչդեռ Եւրոպայում երբ տալիս են մէկի անունը—դուք իսկոյն ձեզ պատկերացնում էք մի որոշ շրջանում և դրութեան մէջ գտնող մէկին՝ առանց իրարից բաժանելու ոչ նրա հարստութիւնը, ոչ նրա պաշտօնը և ոչ էլ նրա հասակը և բնաւորութիւնը։

Որոշ շրջանակները (PAMEA) և սահմանները գոյութիւն չունին Ամերիկայում։ Կատաների, դասակարգերի բացակայութիւնը աւելի ակնկալանի կերակւ է թէ մտնելու լինինք մի վագոն՝ և զննելու միջին եղած ճանապարհորդող (իսկապէս՝ փոխադրող) հասարակութիւնը։

Թաւիշով ծածկած նստարանների վրա լուռ, ծխախոտի տերև ծամելով նստած են մարդիկ՝ արդուկած (ութուած) կարդին ժակետներով ¹⁾, և կոլու գդակներով։ Սրանց թւում եղած վարպետները աւելի լողնած են և աւելի ընկած երեսներով։ սրանք ստացել են լոկ սկզբնական, բազմ հիմնաւոր կրթութիւն։ Իսկ գրականութեանը սրանք հետեւում են մանր, բազմ տեղեակ թերթեր կարդալով։ Ահա այս մարդկանցից են դուրս գալու միլիոնատէր բանկիրներ և երկաթուղային թագաւորներ։ Ֆիլադելֆիայի, Պիտսբուրգի, Պոլլմըն-Սիթիի, Սեն-Լուիի, Յինցինատիի այս մշակները, որոնցից ամեն մէկը օրական 10—15—20 ֆրանկ է ստանում, ունի մի փոքրիկ տնակ՝ գորգերով ծածկած, մէջը ջահեր, վառարաններ, բազմոցներ, հալելիներ, «ուկին չեր» ²⁾ բոլորը՝ ինչ որ արտադրւում է մեքենական գործութեամբ և էժան գնով։ Սրանք ունին մի ընտանեկան կեանք և սրանց կանաք չեն ընդունում գործարաններում։ Սրանց ալապիսի կեանքը աւելի ևս որոշում և զարգացնում է անհատականութիւնը։ Ամեն բանում նա դառնում է պարտական միմիաւն իւր անձին և ուրիշ ոչ ոքի, միմիաւն իւր սեփական հեռատեսութեան և նախաձեռնութեան։ Ազատ կամքով նա գործ է բռնում մի քիչ ինչ սոսաւտի ³⁾ հետ, ինքնակամ մերսով նա փոխառութիւն է անում, առանց պարտաւորած լինելու մի բարերարի, կամ մի բարեգործական ընկերութեան։ Ոչ մի անանց

¹⁾ Մինչև ծուռը հասնող գեղջկակ զգեստ, jaquette.

²⁾ Rocking chair—օրորող աթոռ։

³⁾ Building society—կառուցանող ընկերութիւն։

պատւար կամ անջրպետ տիրոջ և մշակի մէջ. «Մի քիչ աւելի համարձակութիւն և—լաջողութիւն ունեցող մշակը աւելի հեշտութեամբ կարող է իւր ձեռքով իրան համար մի վիճակ ստեղծել, քան թէ ալը մշակի տիրոջ որդին». ան աստիճան առատ է այս երկրի արտաբերութիւնը, ան աստիճան շատ է մշակ ձեռքի պահանջը և ան աստիճան հեշտացրած է փոխառութիւնը:

Այս ալսպէս լինելով՝ ոչ ոք չի լծարւում իրան աւելի ստոր, կախած նկատելու: Ամեն մէկը լանձն է առնում այս ինչ գործի կատարելը աւսքանով և ուրիշ ոչինչ: Նա ինքն իրան չի կապում, չի ճորտացնում՝ պալմանաւորելով ամառական 300 ֆրանկով ձեզ ծառայելու: Նա խոտտանում է ձեզ աւսքան ժամաւ ծառայութիւն նման այն բանին՝ երբ մէկը պատէր է ստանում այս ինչ բանը ձեզ լանձնել աւսքան օրից լետով: Նոյնը և կենջ ծառայութեան վերաբերմամբ: Նա կատարում է ձեր լանձնած գործը աւսքան ժամում—ալնուհետև նա աղատ է և եթէ շարունակում է ձեզ ծառայելը՝ ալը առժամանակեակ մի գործ է մինչև որ նա կը գտնի մի աւելի ձեռնտուն: Շատ լաճախ ջահել օրիորդներ ծառայութեան են մտնում ամառաւ ծովալին լողարանները միմիայն իրանց հարկաւոր գրքերի արժէքը ձեռք բերելու համար: Ծառայութիւնը ընաւ ստորութիւն չի համարում¹⁾: Նիու-իօրկի լրագրերում պատահում է կարդալ ալսպիսի լալտարարութիւն. «մի ջննտլմեն» ձախորդութիւն կրելով իւր ձեռնարկութեան մէջ և հարկաւորութիւն ունենալով 500 դոլլարի՝ համաձայն է ծառայութեան մտնելու—ալնուհետև նոր գործի ձեռնարկելու համար: Նոյնպէս միլիոնատէր մէկը որը իւր կարողութիւնը դնում է մի դեղատան գործում լանձնում է իւր 13 տարեկան երեխալին դեղաւաճառի՝ գործի հետ ծանօթացնելու համար: Մի ուրիշը մի մեծ հանքի ձեռնարկելով՝ իւր 11 և 12 տարեկան երեխաներին թողնում է սիգարներ և լրագրեր ծախելու: Ալսպիսով մի սերնդի լաջողութիւնը կամ ձախորդութիւնը քիչ ներգործութիւն է ունենում լետազալի վրա: Միլիոնատիրոջ և բանտրի որդիք սկսում են միլնոյն կերպով՝ լանձած իրանք իրանց, իրանց անհատական ուժերին, սեպական եռանդին, անձնական փորձառութեան: Ահա այն միակ հանգամանքը՝ որի վրա ուշադրութիւն են դարձնում և՛ փոխ տւող սեղանաւորը և՛ մարդու գնացող աղջիկը: Վերջրած գրաւի վրա այնքան ուշադրութիւն չի դարձնում, որքան փոխ առնողի անձի վրա: Իսկական գրաւականը մարդս է և ոչ թէ հողը, որի հեկտարը, ալսպէս թէ ալնպէս, միայն 16¹/₂ ֆր. արժէ: Նոյն տեսակէտով առաջնորդում է և ամերիկուհին: Իրան հետամուտ եղողներէր, իրան փեսացու հանդիսացողներէր նա նախապատուութիւն է տալիս ալնպիսի մէկին, որը

¹⁾ Ինչպէս հայերիս մէջ!

իւր կարծիքով ամենաաշխատասէր է, ամենապարտաւար է, ամենաձկուն է, ամենազօրեղ է, որի աշխարհը վառվում են, որի քաղաքը արագ և վստահ է, որի վճռականութիւնը բոլորէական է, որը խոստանում է լալողութիւն: Միևնույն ժամանակ ամերիկուհի օրիւրդը ուշադրութեան չի առնում ոչ իւր օփաթը, որը զրօքի է հաւասար, ոչ էլ տարիքը և կարողութիւնը իւր հօր, որը շարունակ իւր գործերը լայնացնելու, մեծացնելու, իւր հպարտութիւնը և գործելու եռանդը ամենամեծ չափով գոհացնելու մասին է մտածում:

Ամերիկացին իրան երբէք չի սահմանափակում որ և է տեղի մէջ. նա նուազէս մեծակ է և՛ Չիկագոյում և՛ իւր հիւրանոցում և՛ իւր դաշտավայրերում. նա երբէք չի մտածում ընակութիւն հաստատել մի տան մէջ, որը նա կը թողնի իւր ժառանգներին, ուր կը լաւերթացի նրա լիւշատակը և ոչ էլ մտածում է իւր կեանքի օրերը հաստատուն հիմքի վրայ դնել: Արեւմտեան Ամերիկայում նրա բնակատեղին թափամարած տախտակատակին մի շինութիւն է, որը կարելի է ցանկացածի պէս կամ մեծացնել կամ նոյն իսկ տեղափոխել: Նիթէ ալդ անակը կալուի—ալդ կը լինի ալքան դոլլարի մի կորուստ՝ և ուրիշ ոչինչ. 3 օր բաւական է հնի նմանը մի նորը կառուցանելու (աւելի ուղիղ ասած՝ կաղմելու) համար: Ամերիկացու համար, ասում է de Rousiers'ը հոմը¹⁾, օջաղը է այն տեղը, ուր որ նա գտնւում է այս իսկ բոլորին, բայց որի տէրը, իշխանը ինքն է՝ և ուր նա պաշտպանւած է դրսի ամեն մի շոյափումից, լարաբերութիւնից, և ամերիկացին ոչինչ ալքան դրաւիչ և անորոշելի չի գտնում, քան երբ նա վերադառնում է գրասենեակից ընկնում իւր սոփին չեղձի մէջ օրօրում, ոտները դնելով բուխարու բրազ և եղանակում. Home, sweet home, ալիսնքն՝ ինչքան լաւ է չը լինել ուրիշների ալ իրա մօտ:

Ամերիկացուն օտար են եւրոպական այն տիպերը (մանրավաճառի, գործակատարի և ալն), որոնք ճակատագրական հաստատութեամբ իրանց ամբողջ կեանքը սահմանափակում են որոշ շրջանակներում, որոշ գործողութիւններ կատարելով մինչև կեանքի վախճանը: Ամերիկացին ունի մի առաջնորդող իդէալ, որին նա ձգտում է հասնելու և ալդ իդէալն է՝ ապացուցանել, որ մարդս տէր է գործելու զօրութեան ամենամեծ չափին,—գորութեան, որը ալտեղ, Ամերիկայում արժանատւութիւն է կազմում մարդու համար: Դիցուք կրթքով մի հիւանդ միլիոնատէր ձմեռը անցնում է Ֆլորիդայում: Ճաշին նա տեղեկանում է իւր սեղանակիցներից թէ մի ինչ որ հանք բարձի թողի է արւած. իսկոյն նա համաձայնութիւն է կապցնում, կապում պալմանը և ահա մի նոր գործ ծնունդ է առնում:

1847 թին Ամերիկայում լիշտւում էր միայն մի մարդ, որի կարողու-

¹⁾ Home—տուն, հայրենիք, օջաղ.

Թիւը համարում էր 25 միլիոն ֆրանկի: Այսօր դրանց թիւը համարում է հազարները—հետեւեալ ցուցակի համաձայն.

250 հոգի ունին	100 միլիոն ֆր.	ուրեմն մօտ	25 միլիարդ
500 " "	50 " ֆր մինչև 100 միլ.	25 "	"
1,000 " "	25 " " 50 "	25 "	"
2,500 " "	12 $\frac{1}{2}$ " " 25 "	31 "	"
7,000 " "	5 " " 12 $\frac{1}{2}$ "	35 "	"
20,000 " "	2 $\frac{1}{2}$ " " 5 "	50 "	"

31,250 հոգի տէր են առնւազն

191 միլիարդ

Ֆրանկի կամ ուրիշ խօսքերով երեք հինգերորդականին ամերիկական ամբողջ հարստութեան, որը գնահատուում է քիչ աւելի քան 300 միլիարդ ֆրանկ:

Այդ աղիւսակը լրացնելու համար դենք նաև հետեւեալ անունները իրանց կարողութիւններով.

Նոր վախճանւած Զէյ-Գուլդ՝ 350 միլ. ֆր. Rockefeller՝ նոյնքան Blair՝ նոյնքան, Ստանդֆորդ, Հեօնտինգտոն. Կառնեջի, Կոկս, Դրեկսել—ամեն մէկը 250 միլիոնով և ալլն: Սակայն շարունակենք:

Ամերիկացին չի ստեղծում իւր համար որոշ սահմաններ, չի բաւականանում իւր դրութեամբ, չի ձուլում մի կաղապարի մէջ. նա անընդհատ աշխատում է, և եթէ նա բանում է մի հանքի մէջ՝ նա հաւատում է որ հանքի իւր մշակած երակը ամենախորն է և ամենահարուստը. ալդ հաւատը, ալդ եռանդը, ալդ սէրը, ալդ հալընհասիրութիւնը նա ան դարձնում են մի հաւատարիմ պաշտօնեայ, մի կատարեալ ճշգրիտ մեքենայ: Առաւօտեան զարթնելիս նա («ուշ է տալիս») իւր նախաճաշիկը, (մտնում) իւր շորերի մէջ, և («կախելով») ձիաքարչից համարում կամ գրասենեակը, կամ արհեստանոցը և ալտեղ կատարածը լինում է, ըստ վիճակագրական թւերի, առաւել՝ քան Անգլիայի, Բելգիայի, Ֆրանսիայի բանւորի արածը: Ամերիկացի բանւորը գերազանցում է ըստ մշակներին իւր ուշիմութեամբ, իւր շարժածքների արագութեամբ, ճշտութեամբ և չընպած նրա վարձի թանկութեան, նրա արտադրածը աւելի էժան է նստում քան Նւրդալի մշակների ձեռքով կատարածը: Նւ ճկատեալ է, որ ամերիկացի բանւորը կանոնաւոր բանելով հանգերձ՝ չի շտապում, ուստի և չի փութում և չի քրթնում: Նթէ պատահում է մի արգելք իւր ուժերից վեր—նա կանգ է առնում տուանց վատնելու իւր զօրութիւնը: Նւ երբ ամերիկացի մշակը հանգստանում է—նա հանգստանում է կարգին. ամսով շարունակ հիւրանոցում մնալով՝ նա չի բացում իւր ստացած նամակները և ոչ էլ լրագիր կարդում: Ըստ, անխօս նա պառկում է թիկնաթուի մէջ՝ փակելով իսկ իւր աչքերը: Զիշտ մեքենայի պէս, որը կամ դորժում է, կամ միանգամայն դադարում առանց միջանկեալ կիսադորժ դրութեան:

Այսպիսով երեք պատճառներ նպատուում են ամերիկական ալս տիպարի դարգանալուն: և հաստատուելուն: Դրանք են. 1) ժառանգականութիւնը, որի հիման վրալ ամեն մի ամերիկացի ունեցել է աճապիսի մի նախնի, որը ինքն է կռել իւր բաղդը, իւր զիրքը իւր բազումներով և իւր մտաւոր կարողութեամբ. 2) բնական ընտրականութիւնը, որի հիման վրալ առաջ է գնում միմիայն աւելի զօրեղը՝ աւելի ճկունը, աւելի լարմարւողը և 3) սեռական ընտրականութիւնը—քանի որ ամերիկուհի օրիօրոյնբը տղամարդկանցից սակաւաթիւ լինելով Արեւմտեան Ամերիկայում՝ ընտրութիւն են անում և նախապատուութիւն տալիս միմիայն աչքաբացին և լաջողութիւն ունենալու ընդունակին:

Կրթութիւնը իւր կողմից նպատուում է էլի ալք շաղով: Գրեթէ մանկութիւնից ամերիկացի երեխան հեռացնում է իւր մօրից: Նա չի խնամում քնքշացնող, հոգացող ե հսկող միջնորդութիւն մէջ. 14 տարեկան հասակում նա ազատ է, և իւր ծնողները ոչ պարտաւորութիւն և ոչ էլ իրաւունք ունին նրա վրալ: Նրանք չեն մտածում նրա մասին հոգալու, նրա համար արհեստ ընտրելու, նրան օժանդակելու, կամ պատկելու: Հարուստի և չքաւորի որդիքը ալսպիսով սովորում են կռւել, դուրս պրծնել և լարմար առիթ որոնել ու գտնել. երկուսն էլ կազմում են իրական փորձի ուղղակի ներգործութեան տակ. և եթէ հարուստի որդին ժառանգում է իւր հօր հարստութիւնը—նա արդէն ընտելացած է լինում գործին և հօր թողած կարողութիւնը ծառայում է որդուն իբրեւ լծակ աւելի խոշոր ձեռնարկութիւնների համար: Բոլոր հանգամանքները նպաստել և դարգացրել են պատանուն առաջ բերելու իւր կամքը, իւր վճռականութիւնը, սուարացնելու իւր դրական գիտութիւնների պաշարը և նրբացնելու իւր լարմարւելու ձիրքը: Այսպիսով 17 տարեկան պատանին գործի և գործելու համար արդէն պատրաստ մի տղամարդ է հանդիսանում Ամերիկայում:

III

Բաց լսենք մի ամերիկացու ¹⁾, որը Եւրոպայից ետ դառնալով պատմում է իւր ճանապարհորդութեանմասին: Նա հրճամբով է խօսում Պարիզի խաղաղ փողոցների և նրա ընակիչների անհոգութեան և զոհունակութեան մասին: Գիւղում մշակելու աւանդական ձեւը, երկրագործական գործիքները իրան հետաքրքրում են իբրեւ հնութեան մի վաւերագիր ճիշտ աճապէս՝ ինչպէս Նիկիպտոսի մի սովորութիւն, կամ արօրի մի բեկոր Հոմերոսի կամ Վերգիլիոսի ոտանաւորները մեղ լիչեցնող: Նա խոլոյն մտածում է իւր հայրենիքի և աւետեղի լաճածաւալ կալածքների մասին, կատարելագործւած երկրագործական գործիքների և մամուլիւն չէնքե-

¹⁾ The American—par H. James.

րի մասին, Զիկագոյի 60 երկաթուղային կալարանների և հսկալ նաւերի մասին ալն Նոր արւեստագիտութեանը, որը կառուցանել կարողացաւ Բրիտիլիոնի հսկալական կամուրջը Հոլլանտի վրայով, որը Պիտտերուզի մօտերքին լուսաւորում է գիշերի խաւարը ձուլարանների, վառարանների կրակների հետ և օդը բոցավառում է ծխող ձողաւոր ջահերի պէս։ Եւ ալս լալնածաւալ գործարանների մօտ, ուր մեքենայի կողմ և միօրինակ գործողութեամբ պատրաստում են հազարաւոր օրինակներ ալն բոլոր իրերի, որոնք անհրաժեշտ են մարդու համար՝ նրա հագնելիքը, ոտնամանը և նրա տները—արգիւղ գործելու եւրոպական ձեռ համեմատութեամբ ամերիկանիւնի հետ չէ լիչիցնում ասիականին։ Զինացի և հնդկ արհեստաւորի նման եւրոպացի մշակը բանում է էփան։ Եւրոպացու նման որը իւր պղնձեղէնը ստանում է Բենարէսից, իսկ փղոսկրը Սապոնիալից։—Ամերիկացին ստանում է Եւրոպայից նկարներ, կանանց շորեր, ձեռնոցներ, մի խօսքով ալնպիսի բաներ՝ որոնք պահանջում են առանձին խնամք, իրեր՝ որոնք պահանջում են շինողի կողմից մի տեսակ նախաձեռնութիւն, ճաշակ, տաղանդ և համբերութիւն։ Այսպէս, ամերիկացու կարծիքով, եւրոպացու կտտարածը չնչին է, աննշան է և ինքը եւրոպացին—անշարժ, մի ժառանգական կաղապարի մէջ ձուլած, սառած, ժողովուրդը նրան թւում է մի տղէտ ամբոխ, իսկ բուրժուազիան՝ անկարող մտնելու կեանքի մէջ առանց մի տեսակ քրմութեան ենթարկելու, առանց նախապատրաստական բազմաթիւ տեսական և աւանդական կրթութեան, բոլոր մտաւոր կարողութիւնը, ընդունակութիւնը սպառւելուց լետու, նման երիտասարդ Բրահմին, որի կրթութիւնը աւարտում էր նրա 36 տարեկան հասակում։ Ամեն ինչ՝ բարձր ու վարձեր, արդիւնագործութիւն, կրթութիւն ամեն ինչ պարզ ցոյց են տալիս ամերիկացուն, որ նա արեւելքում է—կատաճների մի երկրում, ուր նախնիքը պատւի մէջ են, գերդաստանները ուժեղ, բարձրագիւր դասերը հեշտասէր, ստորին ժողովուրդը թշուառ, արարողութիւնները, ծէսերը զօրաւոր, տէրութիւնը ամենակարող, մարդս աւեն կողմից կապած իւր մթնոլորտի հետ, կաշկանդած իւր ուրուխ թերի զարդացման մէջ աւանդութիւններով և նախապաշարումներով, որոնք նրան կապում են անցած-գնացած սերունդների հետ, որոնց նա սրտտական է և իւր աստիճանը և իւր գոյութիւնը։

Ձեռն ամերիկացու ալս կարծիքները միալն մասամբ են իրաւացի։ Առանց մանրամասնութիւնների մէջ մտնելու, ալսքանը միալն կարելի է ասել, որ ամերիկական հոշակւած նախաձեռնող ոգին, գործելու եռանդը, տոկունութիւնը, լամառութիւնը և ալլն չեն սահմանափակում բացառապէս նոր աշխարհով—ալլ ալլ լատկութիւնների հաղաբաւոր օրինակներ կարելի է գտնել նաև հին աշխարհի ամեն մի երկրում՝ Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում և ալլն։ Վերջապէս միթէ ալսօրւալ ամերիկացի-

ները երեկալ գաղթականները չեն հին աշխարհից, ուր նրանք տէր էին նույն ոգու, բայց որը սակալն հնարաւորութիւն չէր գտնում իրան լալտնի կացուցանելու իւր ամբողջ զօրութեամբ և հէնց որ լալտնեց գործելու ասպարէզ—ալդ նախաձեռնող ոգին թափ տւեց իւր թեւերը և եռանդի ու տոկունութեան ասպացոյցներ տւեց արդիւնագործութեան ամեն մի ճիւղում: Անհրաժեշտ էր միայն արգաւանդ հող—ալդ հողը եղաւ նոր աշխարհը և հին աշխարհից Ամերիկալ եկողները ալսօրւան օրս արդէն չափից դուրս բարձրից են նալում իրանց հին հալրենիքի վրալ. «Ամերիկացիներ» լիքն են Եւրոպալում—միալն թէ հին աշխարհը իրաւ որ ունի առանձին պալմաններ շնորհիւ իւր պատմութեան և հէնց ալդ կապերի բացակալութեան շնորհիւն է, որ նոր Աշխարհում հաստատւած եւրոպացիները աւելի բաղդաւոր դրութեան մէջ են ալդ կողմից, քանի որ հնարաւորութիւն ունին նոր հիմունքների վրալ հաստատել իրանց նոր հալրենիքի կազմակերպութիւնը:

Ոչ կարմրամորթ, ոչ էլ սեամորթ Ամերիկալին են պարտական ալթման ամերիկացիները իրանց ներկալ քաղաքակրթութեամբ, ալ միմիալն հին Եւրոպալին, որի հաւաքական քաղաքակրթութեան հետեանքն է միալն Ամերիկալի ներկալ քաղաքակրթութիւնը: Կարելի է միալն ասել, որ եանկիւների մեծամտութիւնը, ինքնահաւանութիւնը առալ է եկել շնորհիւ անդադար լաջողութեան և որ նրանք ալդ դեռ շարունակող լաջողութիւններից չլացած՝ իրանք իրանց թնչ ասեալ չեն կարծում:

Ֆ.

(Կը շարունակւի)